

De Plasmolense Schilders

Gerard Cox (1)

Op 25 december 1864 wordt er in de Kerkstraat 31 te Arcen in de smederij van Petrus Joannes Cox en Henrica Huberta Backes een kind geboren dat Gerardus Joannes zal heten. Het kind wordt Gerard genoemd, of liever Gradje, op zijn Limburgs.

Het is het vierde kind in dit gezin; er zullen er nog vijf volgen. De vader van Gerard kwam van Wanssum en was arbeider. Zijn moeder, uit een bakkersfamilie zoals de naam Backes aanduidt, kwam uit een geslacht dat oorspronkelijk uit Luith in Pruisen stamde, maar naderhand naar Arcen verhuisde. Het oudste zusje van Gerard heette Maria Dorothea; ze werd geboren op 18 september 1858 en stierf, één jaar oud, op 2 oktober 1859.

Als Gerard twee jaar oud is verhuist het gezin naar Bergen. Op achtjarige leeftijd, in 1872, is hij weer terug in Arcen, waar hij woont bij zijn grootouders van moeders kant, het gezin Backes. Je vraagt je af waarom zo'n jong kind al uit huis ging. Was het omdat er thuis plaats vrij gemaakt moest worden voor het zevende kind? Hij was niet de eerste die vroeg van huis ging. Zijn zusje Leonie Marie, het vijfde kind, gaat, 12 jaar oud, naar Gennep, waar ze waarschijnlijk een dienstje heeft. Het daaropvolgende kind, Clementina Petronella, vertrekt op 16 jarige leeftijd naar Antwerpen. Het is in die tijd heel gebruikelijk dat de kinderen vroeg uit huis gaan en zelf de kost moeten verdienen.

Op zijn dertiende jaar is Gerard al aan zijn derde verhuizing toe.

Hij gaat naar Keppeln in Duitsland, waar hij voor een boer op de koeien moet passen. Als tijdverdrijf snijdt hij daar beeldjes uit stukjes hout. Het scheppend vermogen blijkt al jong aanwezig te zijn.

Volgens de archieven verhuist Gerard in 1893 vanuit Bergen naar Rotterdam, waar hij bakkersknecht wordt bij de familie Heesi-

us, die in de Noordmolenstraat 58 woont. In die tijd trekken er veel mensen van heinde en verre naar Rotterdam. In 1880 wordt daar de Nieuwe Waterweg gegraven, die een einde maakt aan de verzanding van de Maasdelta. In een rap tempo worden er nieuwe havens aangelegd; de werkgelegenheid breidt zich geweldig uit, en veel mensen, vooral uit Limburg, gaan die kant uit.

Gerard Cox aan het werk.

Hoe het komt dat Gerard in Rotterdam belandt is niet bekend. Men vertelt dat hij een hele tijd als kok gevaren heeft. Wanneer dit precies geweest is, vóór of in het begin van zijn huwelijk, is moeilijk te achterhalen. We weten wel dat hij een uitnemende kok was.

In de familie-analen gaat het verhaal dat een rijke Chinees hem zelfs als privé-kok in dienst wil nemen, omdat hij zo'n heerlijke rijsttafels kan bereiden; zijn vrouw is hier op tegen. Dit verhaal zou er op kunnen wijzen dat hij nog tijdens zijn huwelijk vaart. Op zijn reizen neemt hij altijd schildergerei mee; van dit werk lijkt niets bewaard te zijn. Tenslotte loopt hij malaria op en gaat in Italië ziek aan wal. De dokter verbiedt hem nog naar de tropen te varen.

Laten we de draad van het verhaal weer oppakken. Gerard komt dus op 16 november 1893, 29 jaar oud, naar Rotterdam. Maar niet alleen als bakkersknecht, want hij blijkt al een toekomstige schoonzoon te zijn: op 27 december 1893 trouwt hij met zijn geliefde Marie Heesius, die dan 19 jaar oud is. De ouders van Gerard, nog in Bergen woonachtig, zijn niet bij het huwelijk aanwezig. Marie Heesius is op 24 december in Dordrecht geboren en Nederduits Hervormd. De fijn-protestantse familie waaruit zij komt is niet zo blij met de schoonzoon, die tien jaar ouder is, nogal vrolijk in het leven staat en bovendien ook nog Rooms Katholiek is.

Gerard is een echte Limburger, die van goed en lekker eten houdt, graag veel mensen om zich heen heeft, geniet van bloemen en planten en dieren. Kortom, het is een vrolijke man. Wat zeker niet in de smaak van de familie Heesius valt is dat het eerste kind al drie maanden na het huwelijk, op 4 februari 1894, geboren wordt. Het kleine meisje krijgt de doopnamen Henrica Huberta.

In Rotterdam worden vijf kinderen geboren. Twee ervan sterven

Een stijlvolle foto van Gerard Cox.

voor ze één jaar oud zijn, namelijk Maria en Petrus Johannes. Naar oud gebruik krijgen de kinderen die na hen komen de doopnamen van de overleden kinderen, zodat het derde kind Maria heet en het vijfde kind Petronella Joanna.

Is het in deze tijd dat Gerard nog vaart? Marie Heesius moet in elk geval hard werken. Zij kan verbaasd goed naaien en maakt kleren voor deftige families. Zij naait ook voor een winkel, die bijvoorbeeld tien dezelfde jurkjes bestelt en de daarvoor benodigde stof levert. Marie weet zo handig met het patroon te schuiven dat er nog genoeg overblijft om drie

jurkjes voor haar dochttertjes te maken.

Is het in 1901 dat Gerard malaria heeft, en is het daarom dat het gezin met drie meisjes naar Arcen verhuist, opdat Gerard kan opknappen? We weten het niet. In Arcen wordt het vierde dochttertje geboren, Joanna Leonie Engeline. Het verblijf in Arcen is van korte duur, want in juni 1902 vertrekken ze al weer naar Rotterdam. Het gezin woont in de Burgemeester Roosstraat nummer 18 en Gerard staat nu ingeschreven als koffiehuis-houder. Marie gaat door met naaien, de meisjes worden ingeschakeld bij het wegbrengen van de kleren naar de klanten.

In Rotterdam worden nog twee jongetjes geboren, Gerardus Johannes in 1902 en Cornelis Hubertus in 1904. De kinderen zijn echte stadskinderen. Veel verhalen worden er nog verteld over al het kattenkwaad dat ze uithaalden als ze met een platte kar door de straten van Rotterdam liepen.

In deze tijd ontdekt Gerard Cox zijn ware roeping, de schilderkunst. Er zijn kleinkinderen die vertellen dat hij naar de Academie in Amsterdam ging. Of dit waar is weten we niet met zekerheid. Laten we het er op houden dat hij een autodidact is.

Er wordt ook van hem verteld dat hij voor zijn huwelijk een tijdlang postbode in Bergen is geweest. Op de Bergense hei zou hij begonnen zijn met pastels te maken van de schapen en de natuur. Hij bracht de post rond, gezeten op een fiets met voor een groot wiel en achter een kleintje. Als hij naar Arcen moest en daar het dorp binnenreed over de kinderkopjes dan hoorden de mensen

hem al van ver aankomen rammen. Ze kwamen hem dan in zwermen tegemoet. Of daar de basis van zijn kunstenaarschap is gelegd? Wie zal het zeggen?

In elk geval zal Gerard Cox bekend worden als de schapjes-schilder. Eigenlijk is hij geen olieverf-schilder, hij is een pasteltekenaar. Met dit materiaal maakt hij de mooiste schilderijen, prachtig van sfeer. Met heel eenvoudige middelen weet hij iets op te roepen dat het midden houdt tussen droom en werkelijkheid. Je loopt als het ware in het vochtige bos, of op de nevelige hei. Het is heel knap gedaan.

Als het gezin Cox in 1912 Rotterdam voorgoed de rug toekent, staat Gerard ingeschreven als kunstschilder. Met een vrachtschip mee varen ze, acht man sterk, naar Nijmegen, alwaar ze op 19 maart worden ingeschreven. Via Gorcum (het Maas-Waal kanaal bestond nog niet!) varen ze 19 september naar Mook en stappen aan de loswal uit. Ze

gaan aan de Hove wonen in een boerderijtje. Op 5 december wordt Peter Johannes Antonius geboren. Hij weegt zeven kilo! Hij wordt Toon genoemd, maar zal later zijn roepnaam in Peter veranderen.

Ze vinden het heerlijk om in Mook te wonen. De kinderen genieten enorm van het dorpsleven. Ze hebben zelfs een tuin met fruitbomen bij het huis, een halve are groot. Aan de Hove woont in die tijd de familie Jacobs en daarnaast Wellens. Naast Wellens het plantsoen met dezelfde lindebomen die er nu nog staan, zij het geblakerd door de oorlog. Het volgende huis is van Cremers; daarnaast Jan Linders die met een meisje Thijssen getrouwd is. Naast Linders staat het boerderijtje van het echtpaar Robbers, dat geen kinderen heeft. Tot slot komt het huis van de familie Cox. Naderhand heeft Lammers er in gewoond. De tuin van Cox grenst aan de fröbelschool van de zusters van Heijthuijsen.

Pasteltekening van een woonwagen met huijkar.

De Kerkstraat in Arcen met het geboortehuis van Gerard Cox.

De komst van de familie Cox is een hele sensatie voor de Mooknaren, een nieuw groot gezin, dat er neerstrijkt met een stel knappe dochters. Zoveel jeugd is er in die tijd niet in Mook en deze familie is een welkome aanvulling, niet in het minst omdat het zo'n onconventionele mensen blijken te zijn. De oudste dochters Riek en Marie komen geregeld melk halen bij Wellens. De schilder Cox zit vaak op een kleine kruk aan de Maas te schilderen. Hij vindt het niet erg als er kinderen achter hem staan te kijken, maar ze moeten zich wel muisjesstil houden.

Van 13 oktober 1914 tot 18 februari 1915 wonen ze weer eventjes in Nijmegen. Is het in die tijd dat één van de meisjes Cox een streek uithaalt? Ze werkt als verkoopster bij V & D en moet met krijt op een bord aankondigen dat er Pilow-kielen te koop zijn. Ze schrijft echter "Kilo Pielen te koop" en wordt ontslagen.

Pastel van sprokkelend vrouwtje.

Pastel van boerenhuis op de hei.

Tot 4 juni 1915 wonen ze in de Plasmolen en vertrekken dan naar Roosendaal, waar Cox weer een café drijft. De meisjes moeten meehelpen met de bediening, ze vinden het er vreselijk. Toch moet het er erg gezellig zijn, want ze krijgen al gauw een kring van vaste klanten, die in de keuken van vrouw Marie komen meegenieten van de zelfgemaakte soep en omeletten, 's Avonds laat vertrekken de gasten voldaan als Gerard de deur sluit na een daverende scheet gelaten te hebben. Het is een dagelijks weerkerend ritueel.

In Roosendaal leert de oudste dochter Riek haar toekomstige echtgenoot Eduard Schoonheijt kennen, met wie ze in 1917 trouwt. Eduard is vertegenwoordiger in drank en puddinkjes. Gerard Cox kan uitstekend met zijn schoonzoon opschieten. Eduard zal hem op vele manieren helpen, onder andere door het organiseren van tentoonstellingen. Het is ook Eduard met wie Gerard jaarlijks op pad gaat, in het najaar. Gerard Cox werkt het hele jaar hard, en tegen oktober heeft hij een grote voorraad schil-

derijen klaar. Dan trekken ze samen met de woonwagen, getrokken door een paard, naar het zuiden, Maas-opwaarts. Jaren later zal een kleinkind, Gerard Schoonheijt, nog op diverse plaatsen langs de Maas tot Roermond toe in cafés schilderijen van zijn grootvader ontdekken. De eigenaren kunnen zich Gradje vaak nog goed herinneren. Gradje betaalt zijn consumpties nogal eens met een schilderij. Op hun tochten bezoeken ze regelmatig professor F.A. Deusser, een schilder die in Arcen op het kasteel woont. Volgens een krantenbericht dat een recensie bevat van een tentoonstelling heeft hij geëxposeerd in de Spoorstraat in Venlo, naast hotel National.

Getweeën gaan ze zelfs België in, waar ook de nodige schilderijtjes verkocht worden. Tenslotte combineren ze de trektocht met een bezoek aan het College te Roermond, waar de zonen Gerard en Toon op kostschool zitten. Tegen Sinterklaastijd komen ze naar huis toe; de schilderijen zijn verkocht, maar of ze veel geld meebrengen, staat te bezien. In elk geval is er geld genoeg om het

Kerstfeest groots te vieren. Moeder Marie is immers op 24 december jarig, Gerard op 25 december en hun huwelijksdatum is op 27 december.

Ook in Roosendaal blijft Gerard Cox niet lang. Op 30 december 1915 wordt er weer naar Mook verhuisd. In 1916 trouwt dochter Marie, 19 jaar oud, met Jacques van Mourik. Van wanneer precies de vriendschap tussen Gerard Cox en Jacques van Mourik dateert weten we niet. Waarschijnlijk kennen ze elkaar vanaf 1912, toen Gerard uit Rotterdam deze kant uitkwam. Ze zullen enkele malen exposeren, bijvoorbeeld in 1918 samen met Job in de houtschuur van het houten huis in de tuin van hotel de Plasmolen.

Op 2 februari 1917, tijdens de eerste wereldoorlog, trekt de hele familie, samen met het jonge gezin van Jacques van Mourik, naar Watergraafsmeer bij Amsterdam. Op 1 april 1917 komt de hele kluit weer terug naar Midde-laar, en op 3 augustus van dat jaar wordt Margaretha Maria geboren, Itie van Mourik, de dochter van Maria en Jacques.